

VAKIF ESERLERİN ONARIM VE RESTORASYONU İLE İLGİLİ VAKFIYE ŞARTLARINA GENEL BİR BAKIŞ

İbrahim ATEŞ

Türk-İslâm Vakıflarının temelinde yer alan önemli ilkelerden biri de, ebedilik ilkesidir. Bu ilkeyi, Vakıfların kuruluş senedi ve yasal dayanağı olan vakfiyelerin hemen hepsinde görmek mümkündür. Vakıf kuran kişiler, vakfettikleri varlıkların ad, evsaf, yer, sınır ve miktarını vakfiyelerinde sırasıyla açıkladıktan sonra, bunları vakfettiklerini belirten bölümlerde "Vakf-ı sahîh-i şer'iy-i mü'ebbed ve habs-i sarîh-i mer'iy-i muhalled" yani, "doğru, yasal ve ebedi vakıf; açık, uyulur ve kalıcı habs" olarak vakfettiklerini ifade eden cümleye muhakkak yer verirler. Bu cümleyi Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait küçük-büyük bilumum vakıfların vakfiyelerinde görüyoruz. Bunun yanında vakfiyeleri tedkik edip, tesciline karar veren kadıların kararlarını içeren sonuç bölümlerinde de benzeri ifadelerle sıkça rastlıyoruz.

Vakıf kuranların irade beyanında yer alan ve vakfın kuruluşuna karar veren hâkimler tarafından tasvip edilip karara bağlanan bu cümlelerin içerdiği ebedilik ilkesi, vakıf hukukunun vazgeçilmez ve değiştirilmez bir ilkesidir. Bu itibarla meydana getirilen her vakıf, ilelebed devam ettirilmek ve yaşatılmak düşüncesiyle kurulmaktadır. Bu düşünce her vakfiyenin son kısmında belirtilerek vakfın devamına destek olanlara dua, ortadan kaldırılmasına veya kötüye kullanılmasına yeltenenlere de beddua edilmektedir. Bu cümleden olarak kurulan vakfın devam etmesi ve öngörülen hizmetlerin kıyamete kadar sürdürülmesi ile ilgili muhtelif şartlara yer verilmektedir.

Vakfın varlığı ile hizmetlerinin devamlılığı için, gelir kaynaklarının korunması, akar ve hayrat yapılarının bakım ve onarımları yapılarak yaşatılması ve amaçları doğrultusunda fonksiyone edilmesi gerekir. Bunun içindir ki, vakfiyelerde önem ve öncelikle yer alan müşterek şartların başında tamir ve termim (onarım ve restorasyon) şartı gelmektedir. Öyle ki, hemen her vakfiyede onarım

şartı bulunmaktadır. Vakıf yapıların hayatîyetini hi-maye etmek ve devamlılığını sağlamak için, bina ve ihyalarını takiben tamir ve termimleri hususunda ciddiyet ve titizlik gösterilmesi istenilmektedir. Ancak, yüzyıllardır kurulagelen vakıfların büyüklük ve küçüklük durumlarıyla vakıf kuranların öncelik verdikleri hizmet türlerine göre onarım ve restorasyon için tahsis edilen meblağlar, değişiklik arz etmektedir. Bazı vakıflarda herşeyden önce onarım ve restorasyonun yapılmasına dair şartlar bulunmaktadır. Bazılarında ise, her gün vakfın gelinden belirli miktarda para ayrılarak mütevellî veya görevlendireceği vakıf yöneticisinin elinde toplanıp, onarım ve restorasyon için fon oluşturulması öngörülmektedir. Bir kısmında da vakıf görevlerinin ücretleri ile şart edilen hizmetlerin ifâsı için gerekli meblağların tahsisinden sonra arta kalan gelirin tamamının veya bir bölümünün onarım ve restorasyon için ayrıldığı görülmektedir. Böylece vakıf varlığının ihya, imar ve idame işinin önem ve öncelikle ele alınmasının zaruret arzeden ve bütün vakıflarda öngörülen müşterek bir görev olduğu anlaşılmaktadır.

Vakıf Kayıtlar Arşivi'ndeki vakfiye ve benzeri vakıf belgelerin çoğunu okuma, inceleme ve muhtevasına muttali olma imkânını buldum. Bazen görev icabı, bazen de tarihî tedkik ve ilmî arayış sâikasıyla yaptığım çalışmalar sırasında incelediğim vakfiyelerde tespit ettiğim önemli hususlar arasında onarım ve restorasyon konusunun ön plânda yer aldığını gördüm. Burada saymakla bitiremeyeceğimiz kadar çok ve çeşitli vakıf eserin yapım, bakım ve onarımı ile ilgili vakfiye şartını okudum. Düşündüm, durdum. Öteden beri bu şartlara ne ölçüde uyulduğunu dolayısıyla, meydana getirilen vakıf yapıların ne kadarının korunduğunu ve ne kadarının korunamayıp yok olduğunu bilen var mıdır, diye sordum. Üzülerek ifade edeyim ki, bu eserleri yapıp bizlere emanet eden ve korunmaları

için gerekli gelir kaynaklarını vakfeden atalarımızdan devraldığımız bu millî mirasa yeteri kadar sahip çıkamamanın ezikliği ile üzüntüsünü yaşadım.

Vakıfların tarihî seyirleri safhasında meydana getirip, insanlığa armağan ettikleri eserlere şöyle bir baktığımızda:

Câmi, mescid ve namazgâh gibi ma'bedlerin,

Mektep, medrese, külliye ve öğrenci yurtları gibi ilim ve irfan yuvalarının,

Han, hankah, ribat ve kervansaray gibi ictimai ve ticarî tesislerin,

Dârüşşifa, daruttıb, bimarhane, hastahane gibi sağlık kurumlarının,

İmarethane, tabhane, yetimhane, düşkün ve dul evleri gibi sosyal müesseselerin,

Tekke, zâviye ve dergah gibi tasavvufî terbiye ile ahlâkî eğitimi simgeleyen manevî mekanların,

Su yolu, bend, kemer, çeşme, şadırvan hamam ve benzeri hayatî önem arzeden su tesislerinin,

Oda, ev, menzil, meşrutahane, köşk, otel ve benzeri sosyal konutların,

Yol, kaldırım ve köprü gibi ulaşım hizmeti veren yapı ve yerlerin,

Kitap, kitaplık ve kütüphane gibi ilmî kaynaklarla bilgi belgelerini bünyesinde bulunduran eserlerin,

Mezarlık, hazire, türbe ve kümbet gibi ebedî istirahatgâhların,

Bağ, bahçe, tarla, çiftlik ve zeytinlik gibi tarım arazisi ve işletmelerinin,

Dükkan, arasta, işhanı ve çarşı gibi iş yerlerinin ve daha nicelerinin binlercesini, bir vakıf cenneti diyebileceğimiz güzel yurdumuzun hemen her yerinde görebiliriz.

Bunlar ve benzeri vakıf eserlerin onarım ve restorasyonunu öngören binlerce vakfiye şartından bir kaçını özet cümlelerle dikkatinize getirmeye çalışacağım. Bu arada Vakıf Kayıtlar Arşivi'nde bulunan 27.019 adet vakfiyeden 50 tanesinin konumuzla ilgili bölümlerini konu hakkında bir fikir vermek amacıyla makalemin sonunda sıralayacağım.

Az önce arz edildiği üzere, onarım ve restorasyonu ön plânda bulunduran vakıfların vakfiyelerinden edindiğim önemli bilgilerden bir kısmı şunlardır:

1. Eski Sadr-ı Âlilerden ve vakfını kurduğu tarihte Bosna Valisi olan Gazi Ali Paşa, İstanbul'da bina ve ihyâ ettiği Câmi ve Kütüphane ile ilgili Gurre-i Muharrem 1151 H. (10 Nisan 1738 M.) tarihli vakfiyesinde (Belge No: 1) onarım ve restorasyonun öncelikle ele alınmasını istemektedir. Vakfettiği evler, bahçeler ve diğer taşınmazların mütevellî marifetiyle kiraya verilerek kira ve diğer ürünlerden elde edilecek gelirlerin herşeyden önce

vakfettiği yapılardan zamanla yıpranıp, onarıma muhtaç olanların onarılmasına ve bozulup yıkılanların yenilenmesine sarfedilmesini öngörmektedir. Restorasyon ve yenilemeye yönelik harcamaların, tüm görevlilerin ücretleri ile diğer harcamaların önüne alınmasını şart etmektedir.

2) Nakibü'l-eşraf Hacı Mustafa Çelebi b. el-Hâc Osman, Evâil-i Muharrem 1139 H. (20 Ağustos 1726 M.) tarihli vakfiyesinde (Belge No:2), vakfettiği varlıklardan elde edilen gelirlerin az veya çok, her ay vakıf kâtabinin defterine kaydedilerek herşeyden önce vakfettiği medrese ile diğer vakıf yapıların onarım ve restorasyonuna sarfedilmesini istemektedir.

3) Eğinli Mehmed Ağa b. İbrahim Bey, 2 Ramazân 1148 H. (7 Ocak 1736 M.) tarihli vakfiyesinde (Belge No:3), vakfettiği değirmen, bağ ve bahçelerin her yıl ecir misli ile kiraya verilerek elde edilecek gelirden evvelâ söz konusu bahçelerle yaptığı câmi ve umumî yolun gerekli onarım ve restorasyonunun yaptırılmasını, daha sonra, evinin karşısında yaptırmış olduğu çeşme ile su yolunun yaptırılmasını şart etmektedir.

4) Cihân-zâde Hacı Mehmed Ağa, Menteşe Sancağının Sopca Kazâsına bağlı Cencin Köyündeki vakfı ile ilgili Evâil-i Zilhicce 1149 H. (21 Mart 1737 M.) tarihli vakfiyesinde (Belge No:4):

a) Dede köyünde yaptırdığı Câmi, medrese, dershâne ve muallim-hane ile Sopca şehrinin Ramazan Paşa Mahallesinde yapacağı Câmi, medrese, dershane, kütüphane ve şadırvanın Cemaleddin Mahallesinde yapmaya başladığı muallim-hanenin zamanla harap ve yıkılmaya yüz tutup, onarım ve restorasyon gerektiğinde, vakfının geliri ile onarılmasını,

b) Sözü geçen câmi ile medrese ve muallim-hanenin tamamen harap olup yerle bir olduğunda, yeniden yapılmasını, bu iş için hâkim ve nâzırın denetimleri altında, vakıf görevlilerinin görüşleriyle mütevellînin vakfiyede belirtilen varlıkların tüm gelirini harcarak söz konusu eserleri yeniden ve eksiksiz olarak yaptırmasını,

c) Belirtilen şekilde yapma ve yaşatmanın masrafları ne miktara ulaşırsa ulaşsın, deftere kaydedilmesini ve bu meblağ tamamen ödenmeden vakıf görevlilerinden hiç bir kimseye aslâ ve kat'an (kesinlikle) bir akçe ve bir dane ücret ödenmemesini,

d) Vakfının gelir getirici yapılarında za'af veya bozukluk meydana gelerek tamamen veya kısmen onarım ve restorasyonu icâb ederse, vakfın rakabesine (vakıf gelirinin aslına ilâve edilmesine) öncelik tanınmasını ve hâkimin görüşüyle borç almak suretiyle hangi şekilde olursa olsun binanın evvelki gibi yeniden yapılmasını,

e) Vakıf mütevellisinin, söz konusu yapıların yenileme masrafı ne kadar olursa olsun, onu ödemedikçe vakıf görevlilerinin ücretlerini ödememesini şart etmektedir.

5). Sultan II. Bayezid 911 H. (1505 M.) tarihli Arapça vakfiyesinde (Belge No:5), onarım ve restorasyonla ilgili olarak şu cümlelere yer vermektedir:

"Nâzır ve mütevellî vakfın tamir ve ıslahına onu mamur bir halde tutup gallelendir-meye son derece gayret ederler. Tamire muhtac yerleri tamir ederler. Bozulanı ıslah ederler. Yıkılan yerleri yeniden yaparlar. Her sene iddihar olunan (biriktirilen) paralardan rakabe-nin (asıl vakıf varlığının) tamiri masrafı karşılınır. Allah esirgesin eğer, bu binalar yıkılacak olursa, o zaman vakfın bütün geliri toplanır, vazife (ücret) ve imaret masraflarına verilmez, rakabeye sarf olunur. Câmî ve imarete bir dirhem bile verilmez. Ancak mütevellîye, kâtiplere ve câbileri sarf olunur. Çünkü bunlar vakfın gallesini (gelirlerini) toplarlar. Bir, iki veya daha ziyâde senelerin gallesi rakabeye sarf edilir. Böylece yıkılanlar yapılarak eski haline konur. Her yıkıldıkça böyle yapılır. Eğer binaların tekrar yapılması mümkün olmazsa, o zaman vakfın geliri Müslüman fukarâsına ve muvahhid yoksullara sarf edilir."

Onarım ve restorasyon için fon oluşturmak üzere vakıf gelirinden her gün veya her yıl belirli miktarda paranın ayrılmasını öngören şahısların vakfiyelerinden edindiğim bilgilerden bir kısmını aşağıdaki şekilde tetkikinize takdim etmeye çalışacağım:

1) Mimar Sinan tarihsiz vakfiyesinde (Belge no:6) belirtilen hizmetlerle, diğer yerlere yapılacak harcamalardan sonra arta kalan vakıf gelirinden taşınmaz vakıf varlığının korunup, bakım ve restorasyonunun yapılması için 10.000 akçelik özel bir fonun kurulmasını istemektedir. Mimar Sinan'ın belirtilen fon için vakıf gelirinin arta kalanından tahsis ettiği 10.000 akçenin bir torbaya konup mühürlendikten sonra, azatlılarının çocuklarından en iyi, güvenilir ve doğru olanında muhafaza edilmesini, gerektiğinde taşınmaz vakıf varlığının bakım ve onarımına şart etmektedir. Diğer taraftan belirtilen paranın harcama sonucu azalması halinde yine vakıf gelirinden açıklanan şekilde 10.000 akçelik rakama ıblâğ edilmesini öngörmektedir.

2) Ayaş Müftüsü Mehmed Mesud Ağa'nın kızı eski Ankara Valilerinden ve Ahkam-ı Adliyye Meclisi üyelerinden Mehmed Vecihi Paşa'nın eşi Şerife Müslime Hanım, Ankara'nın Ayaş İlçesinde kurduğu vakfına ait 23 Cemaziye'l-evvel 1280 H. (25 Ekim 1863 M.) tarihli vakfiyesinde (Belge No:7), vakıf gelirinin onda yedisinin câmî, medrese, kütüphane, tekke ve türbeden oluşan külliye ile vakfının gelir kaynağı olarak vakfedilen hamamın onarım ve restorasyonuna harcanmasını istemektedir. Toplam gelirin onda üçünün hamamın, onda üçünün câmî, türbe, tekke ve kütüphanenin, onda birinin de medresenin onarımına şart ettiği görülmektedir.

Bu arada sözü geçen yerlerin onarım ve restorasyonu her yıl aynı minval üzere olmayacağından, belirtilen onarım için tahsis edilen meblağlardan hangi yıllarda fazla para kalırsa şer'i-i şerif uyarınca mütevellî eliyle kuvvetli rehin ve sağlam kefil alınarak, o paranın yine mütevellî eliyle kazandırılmak üzere gelir getirecek şekilde çalıştırılarak elde edilen kazanç, sözü geçen yerlerden hangisinin onarımına tahsis edilen paranın kazancı ise, ona ilave edilerek, ilgili yapının külliyetli onarımı gerekip de yıllık tahsis edilen para yeterli olmadığı hallerde ana para ile birleştirilerek onarım ve restorasyonuna sarfedilmesi hükme bağlanmaktadır. Böylece söz konusu akar hayrat yapıların sürekli bakım ve onarımının yapılması için adeta bir onarım fonu ihdas edilmiştir.

3) Hacı İbrahim Ağa b. Ali, 5 Cemaziye'vvel 1119 H. (26 Temmuz 1707 M.) tarihli vakfiyesinde (Belge No:8), vakfından elde edilen gelirden günde, Hadis ilmini öğretmekle görevlendirilen kişiye 3 akçe, hadis okumakla görevlendirilen kişiye 2 akçe, çeşmenin su yolcusu olan kişiye 2 akçe, mütevellîye 2 akçe ve nâzır olan kişiye de bir akçe olmak üzere 10 akçe verilmesini öngörmektedir. Belirtilen hizmetlere tahsis edilen meblağların verilmesinden sonra vakfın arta kalan geliri ne kadar olursa olsun, hâkimin görüşü, vakıf mütevellisi ve nâzırın marifetiyle bezzazistanda bulundurulanan sandıkta korunarak Beşiktaş'da Bayrampaşa Hanı yakınında yaptırdığı çeşmenin onarım ve restorasyonuna harcanmasını şart etmektedir.

4) Reisül-küttâb İsmail Efendi ibni Ali Ağa, 23 Zilhicce 1148 H. (25 Nisan 1736 M.) tarihli vakfiyesinde (Belge No:9), vakıf gelirinin bir kısmının harcanacağı hizmet yönleri açıklandıktan sonra gelir fazlasının 500 kuruşa ulaştığı zaman büyük onarımlar gerekmesi halinde onarıma sarfedilmesini, külliyetli onarım görülmediği surette ise, bu meblağın yarısının halkına gönderilmesini, yarısının da mütevellî tarafından hıfzedilerek korunmasını öngörmektedir.

5) İzmir'in Kasap Hızır Mahallesinde oturan Ahmed Ağa İbni Yusuf Çavuş kızı Hacı Mukadde-se Hanım, 5 Şevval 1139 H. (31 Mayıs 1727 M.) tarihli vakfiyesinde, vakfettiği odalar, dükkanlar ile sebilhanenin yıllık onarımlarına harcanmak üzere vakfının gelirinden günde 7'şer akçe ayrılarak mütevellînin elinde bulundurulmasını ve gereken onarımın yapılmasını şart etmektedir. Söz konusu odalar ve dükkanlarla dershane ve sebilhanenin herhangi bir şekilde tamamen yıkılıp yeniden yapılması gerektiğinde vakfın geliri bu hizmeti ifaya müsait olmazsa vakıf mütevellisinin başka bir kimseden borç olarak yıkılan yeri yeniden yaptırmasını ve bu amaçla alınan borç ödeninceye kadar vakıf gelirin rakabe olunmasını vakfın asıl malına, ilave edilmesini öngörmektedir.

6). Şeyhül-İslâm Feyzullah Efendi oğlu Şeyhül-İslâm Mustafa Efendi, 15 Şaban 1155 H. (5 Ekim 1742 M.) tarihli vakfiyesinde (Belge No:10), vakfettiği medrese yakınındaki kütüphanede bulunan vakıf kitapları, gerektiğinde onarıp restore etmek üzere sanatında mahir olan bir mücellidin görevlendirilmesini ve hizmeti karşılığında kendisine günde 5 akçe ücret verilmesini öngörmektedir.

Vakfiyenin devamında, Medine'de bulunan medresesinin onarımı için günde 33 akçe, Erzurum'daki medrese ve câmının onarımı için günde 10 akçe, İstanbul'daki Medrese, mektep ve çeşmesinin onarımı için günde 34 akçe, mektebin hocasına meşruta olmak üzere aldığı evin onarımı için günde 10 akçe, Saraçhane karşısındaki Hüseyin Paşa Medresesi yakınındaki çeşmesinin onarımı için günde 10 akçe, su yollarının tamiri için günde 20 akçe, Kur'ân-ı Kerim cüzleri kutusu ile çeşme taslarının onarımı için günde 3 akçe olmak üzere toplam 120 akçe ayrılarak onarıma harcanan meblağın muhasebede gösterilmesini ve arta kalanın müteveli tarafından korunarak muhasebe defterinde belirtilmesini hükme bağlamaktadır.

Böylece vakfının gelirinden belirtilen eserlerin onarımı için günde 120 akçe olmak üzere her yıl 43.800 akçe aktarılabilecek bir onarım fonunun oluşturulmasını öngördüğü anlaşılmaktadır.

Vakfiyelerinde belirtilen hizmetlerin ifası için tahsis ve tayin edilen yönlerde yapılan harcamalardan sonra arta kalan gelir fazlasının tamamını veya bir bölümünü onarım ve restorasyon hizmetine ayıran kişilerin vakfiyelerinde yer alan onarım şartları burada yer verilemeyecek ve ciltlerce kitap meydana getirecek kadar çoktur.

Bu itibarla, onlarla ilgili bir kaç örneği makalemin sonunda sıralamakla yetineceğim. Fakat vakıf eserlerin onarım ve restorasyon çalışmalarına geçmişte gösterilen titizliği dile getirecek bir önemli olayı arzetmeden geçemeyeceğim. Kurdu-ğu vakıf yoluyla millet ve memleketimize bir çok hayrî, sosyal ve kültürel hizmetler sunan büyük Türk kadını Bezm-i Âlem, herkes tarafından bilin-mekte ve övgüyle anılmaktadır. Sultan II. Mahmud'un eşi ve Sultan Abdülmecid'in annesi olan bu hamiyetli ve hayırsever hanım, sağlık, eğitim, sosyal yardım ve dini hizmetlerle ilgili bir çok tesisler meydana getirmiştir. Yapıp vakfettiği hayrat yapıları arasında yer alan Dolmabahçe Câmi-i Şerifinin minaresinin onarımı esnasında iskelenin yıkıl-masından dolayı, düşüp ölen taşçı İbrahim ile hammal Mehmed'in borçlu olarak vefat ettikleri belirtilerek bazı yakınlarına geçimlerini sağlayacak maaş bağlanmıştır. Kayserili taşçı İbrahim'in babası Mehmed, annesi Fatma, kız kardeşleri Şerife ve Esma'ya 25'er kuruş olmak üzere toplam 100 kuruş, Siirt'in Hızan Kazası ahalisinden olan hammal Mehmed'in babası İsmail, annesi Asiye, eşi Fat-

ma, kızları Meryem ve Emine'ye de 25'er kuruş olmak üzere toplam 125 kuruş maaş bağlanmıştır. Bu hususlarla ilgili 7 Şaban 1278 H. (24 Şubat 1862 M.) tarihli nişân-ı Humayun kaydı ile 12 Şevval 1279 H. (31 Mart 1863 M.) tarihli ilm u haber ve 21 Rebiu'l-âhîr 1282 H. (1 Eylül 1865 M.) tarihli nişân-ı Humâyûn kaydı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivinde muhafaza edilen ve Bezm-i Âlem Vâlîde Sultan Vakfına ait olan 44 nolu defterin 172, 175 ve 238. sayfalarında yer almaktadır.

Diğer bazı belgelerde de bu tür kaza-zedeledir geride bıraktıkları yakınlarına belirli oranlarda tahsisat yapıldığı da görülmektedir.

Vakıf eserlerin onarımında istihdam edilen işçilerin ölümlerinden sonra bakmakla yükümlü oldukları yakınlarına gösterilen bu ilgi her türlü taktirin fevkindedir.

Vakfiyelerde yer alan onarım ve restorasyonla ilgili belirtilen belge ve bilgileri tedkikinize takdim ettikten sonra sözlerimi aşağıdaki kısa cümlelerle noktalamak istiyorum.

Vakıf eserlerin ayakta durması, korunup onarılmasıyla mümkündür. Zira her yapının bir ömrü vardır. Yapıldığı yer, bulunduğu ortam, kullanıldığı şekil ve korunduğu sisteme göre ufak tefek ayrılık arzetsen de, her eser bir süre sonra yıpranmaya mahkumdur. Tabii âfetler, tabiat tesirleri, yerel yıpratıcı unsurlar ve çevredeki diğer olumsuz etkenler, bu sürenin uzunluk ve kısalığında etkili olan faktörlerdir. Vakıf eserlerin korunması ve onarılması için düzenlenecek ve uygulamaya esas olacak onarım plânlarında bu unsurlar mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Eserlerin sayısı, yapılış tarihi, yapılışında kullanılan malzemelerin tahrip unsurlarına mukâvemeti, bulundukları yerlerin jeolojik durumu ve istihdam şekli gibi hususlar dikkatle tespit edilmek suretiyle onarım sırası ve önceliği ona göre kararlaştırılmalıdır.

Türkiye genelindeki vakıf eserlerin tümü belirtilen esaslara göre kesin olarak tespit edilmelidir. Hayatî tehlike arzedenler ve daha fazla bekletilmeye tahammülü olmayanlara öncelik vermek suretiyle ciddi ve bilimsel bir sıralama yapılmalıdır. Her yıl onarımı planlanan eserler, mutlaka bitirilmeli ve fonksiyone edilmelidir. Onarım plânında hatır, gönül ve siyasî mülhazalardan kesinlikle uzak durulmalıdır. Vakfiyelerde yer alan onarım ve harcama şartlarına mutlaka uyulmalıdır. Vakıf gelirleri, önce onarım ve bakım kalemleri gözönünde bulundurularak diğer harcamalar ona göre yapılmalıdır. Vakıfta önemli ilkelere biri olan kalıcılık esasının, onarım ve bakımla uygulanabileceği asla unutulmamalıdır. Kaynakları korumadan gelir gözetmenin ve eserleri ayakta tutmadan hizmet etmenin mümkün olmayacağı akıldan çıkarılmamalıdır.

ONARIM VE RESTORASYONLA İLGİLİ ŞARTLARI İHTİVA EDEN VAKFIYE BÖLÜMLERİNDEN BAZI ÖRNEKLER.

Belge No:1

Gazi Ali Paşa'ya ait Gurre-i Muharrem 1151 H. (10 Nisan 1738 M.) tarihli vakfiye¹'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...Şöyle şart eylediler ki, zikr olunan menâzil ve akâr ve hadâyık ve besâtîn-i nazâret-âsâr beher sene ber-vech-i muhtâr-i ma'rifet-i mütevellî ile icâr olunup, hâsıl olan gallât ve icârât ve menâfi' ve mahsûlâtından mürûr-ı eyyâm ve kürûr-ı dühûr-ı a'vâm ebniye-i vakf-ı şerîfe ta'mîr ve termîmât ve sedd-i hâlel ü sukubât iktizâ eder ise alâ mucibi's-şer'i'l-kavîm bi'l-cümle vazâyif ve masârif üzerine takdîm oluna..."

Belge No:2

Antep'de sâbık Nakîbü'l-eşrâf olan Hacı Mustafa Çelebi ibni el-Hâc Osman'a âid Evâil-i Muharrem 1139 H. (20 Ağustos 1726 M.) tarihli vakfiye²'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir.

"...Hâsıl olan gallât beher mâh kâtib-i vakf olanın defterine kalîl ve kesîr kaydû tahrîr olunup evvelâ galle-i vakf-ı mezbûrdan medrese-i şerîfe-i mezkûre ile evkâf-ı merkûmenin husûs-ı tamir ve termîmi ş'u'ûnı görüldükten sonra ..."

Belge No:3

Eğîn'de sâkin Mehmed ibni İbrahim Bey'e aid 2 Ramazan 1148 H. (7 Ocak-1736 M.) tarihli vakfiye³'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...Zikr olunan değîrmen ve bağ ve bağçelerden mâ'adâ Kavaklık demekle ma'rûf mârru'l-beyân beş kit'a bağçeyi mütevellî olanlar beher sene ecr-i misli ile âhare icâr edüp, hâsıl olan icârâtdan evvelâ zikr olunan bağçelerin iktizâ eden ta'mîrâtı mütevellî yediyle görüle fazlası müceddeden bina eylediğim mes-cid-i mezbûrun iktizâ eden ta'mîrâtı ve lâzım gelen masârifâtına harc olunduktan sonra mârru'l-beyân Koç ak nâm mahalden mürûr için müceddeden binâ ve ihdâs eylediğim tarîk-i âmmın her sene iktizâ eden ta'mîrâtı yed-i mütevellî ile ta'mîr ve termîm oluna. Ba'dehu sâkin olduğum menzîlim karşusunda müceddeden binâ ve ihdâs eylediğim çeşmenin ve çeşme-i merkûmeye icrâ etdiğim mâ'i lezîzin râhı için iktizâ ve lâzım gelen ta'mîrât ve masârif-ı lâzimesine yed-i mütevellî ile harc oluna..."

Belge No: 4

Cihân-zâde Hacı Mehmed Ağa'ya âid Evâil-i Zilhicce 1149 H. (21 Mart 1737 M.) tarihli vakfiye⁴'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...ve dahi şöyle şart eyledimki, mârru'z-zikr Dede karyesinde binâ ve ihdâs eylediğim câmi'i şerîf ve medrese-i latife ve ders-hane ve mu'allim-hâne ve medîne-i mezburede Ramazan Paşa Mahallesinde binâ ve ihyâ olunacak medrese ve ders-hâne ve kütüb-hane ve şâdirvân ve Cemâleddîn Mahallesinde binâsına şurû olunan mu'allim-hâne mürur-ı eyyâm ve kürûr-ı a'vâm ile harâba müşrif olup, ta'mîr ve termîmleri iktizâ eyledikde izdiyâd-ı vakfdan ta'mîr ve termîm oluna. Ve ol câmi'i şerîf ve salîfû'z-zikr medreseler ve mu'allim-hâneler bi'l-külliyeye harâb ve ma'i-i türâb olup, müceddeden binâyâ eşedd ihtiyâc ile muhtâc olurlar ise, mütevellî olan kimesne re'y-i hâkim ve nâzırân-ı mumâ-ileyhimânın nezâretleri ve sâ'ir mürtezikanın ma'rifetleriyle müstegallât-ı evkâf-ı sâlifû'l-beyânımın mecmû'-ı irâdî ile tamâmen ve kâmilin binâ ve ihyâ eyleyüp masrûfu her neye bâliğ olur ise, defter olunup îrâd-ı vakfdan tamâmen edâ olunmadıkça erbâb-ı vazâ'ifden bir kimesneye aslâ ve kat'â bir akçe ve bir habbe vazife verilmeye ve dahi şöyle şart eyledim ki, mürûr-ı eyyâm ve kürûr-ı a'vâm ile evkâf-ı mezkûrumun müstegallâtına dahi za'f ve hâlel târî olup, küllen veya ba'zen mücedden binâ ve ta'mir ve termîm iktizâ eyledikde rakabei vakf takdîm olunup, hâkim-i müşârun ileyhin ma'rifetiyle istikrâz veya istidâne ile bi-eyyi vechin kân kemâ fi'l-evvel vakf için tecdîd-i binâ olunup, mütevellî-i vakfın masrûfu her neye bâliğ olursa îrâd-ı vakfdan tamâmen edâ olunmadıkça mürtezikaların vazîfeleri verilmeye..."

Belge No:5

Sultan II. Bâyezîd'e aid 911 H. (1505 M.) tarihli vakfiye⁵'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"Nâzır ve mütevellî vakfın tâmir ve ıslâhına, onu mamur bir halde tutup gallelen-dirmeğe son derece gayret ederler, tamire muhtaç yerleri tamir ederler, bozulana ıslâh ederler, yıkılan yerleri yeniden yaparlar, her sene iddihar olunan paralardan rakabenin tamiri masrafı karşılanır.

1. VGM Vakıf Kayıtlar Arşivi, Defter No:736, s.67-71
2. VGM. VKA, Defter no: 735/2, s.21-24, sıra:11
3. VGM, VKA, Defter No:736, s.157-158, sıra, 76
4. VGM, VKA, Defter No:736, s.27-41, sıra. 15
5. VGM, VKA, Defter No:2113, s.195-215 ve Defter no:2148, s.1-40

Allah esirgesin, eğer bu binalar yıkılacak olursa o zaman vakfın bütün geliri toplanır, vazife ve imaret masraflarına verilmez, rakabeye sarf olunur. Cami ve imarete ve bir dirhem bile verilmez, ancak mütevellîye, kâtiplere ve câbilere sarf olunur, çünkü bunlar vakfın gallelerini toplarlar, bir iki veya daha ziyade senelelerin gallesi rakabeye sarf edilir, böylece yıkılanlar yapılarak eski haline konur. Her yıkıldıkça böyle yapılır, eğer binaların tekrar yapılması mümkün olunmazsa o zaman vakfın geliri müslüman fukarasına ve müvahhit yoksullara sarf edilir..."

Belge No: 6

Mimar Sinan'a âid tarihsiz vakfiye⁶'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü aynen şöyledir:

"...vech-i meşrûhdan bâkî kalan meblağ-ı mezbûrdan onbin akçesi derkîse kılınıp memhûr olduktan sonra nazır ma'rifeti ve evlâd-ı utekâ ittifakıyla evlâdın aslah olup emîn ve müstakim olanında hıfz oluna tâ ki evkâf-ı mezkûreden akarâta hâlel geldükçe termîm ve ta'mîrine sarf olunup nukûl-i mesfûreye kesr geldikte itmâm oluna..."

Belge No: 7

Şerife Müslime Hanım'a âid 23 Cemâziye'l-evvel 1280 H. (25 Ekim 1863 M.) tarihli vakfiye⁷'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümleri şöyledir:

"ŞÖYLE ŞART VE TA'YİN EYLEDİ ki; hamâm ve bağçe-i mezkûr icâre-i vâhîde mûmâsili olan beşbin kuruşa beher sene bâ-yed-i mütevellî tâlibine icâr ve kabz-ı icâre olunub icâre-i mezkûreden beher sene binbeşyüz kuruş ba-yed-i mütevellî hamâm-ı mezkûrun ta'mîr ve termîmine harc ve sarf oluna ve icâre-i mezkûreden beher sene binbeşyüz kuruş harc ve sarfla kasaba-i merkûmede vâki' es-Seyyid Mustafa Bünyamin-i Ayaşî kuddise sırruhü'l-âli Hazretleri'nin türbe-i şerîfeleri ve türbe-i şerîfelerine muttasıl câmi-i şerîf ve kütüb-hâne ve kezâlik zikr olunan türbe-i şerîfinin ittisâlinde kâ'in tekke ta'mîr ve termîm oluna ve icâre-i mezkûreden senevî beşyüz kuruş harc ve sarfla sâlifül-beyân türbe-i şerîfeye muttasıl bulunan medrese ta'mîr ve termîm oluna..." ve

"...mürûr-ı zemânla hamâm-ı mezkûrun senevî icâresi olan beşbin kuruş tekessür ider ise tekessür iden icâre ta'mîrât ve zikr olunan rugan-ı zeyt ve levâzımât-ı sâ'ire-i mezkûre masârifına ve ashâb-ı vezâ'if-i mûmâ ileyhîmin vazîfe-i mezkûrelerine zamm oluna ve işbu zamm dahi muhassasât-ı mezkûrelerin mikdâr-ı mezkûrelerine göre olub ya'nî on hisse 'itibâr olarak üç hissesi hamâm-ı mezkûr ta'mîrine ve üç hissesi zikr olunan türbe ve câmi-i şerîfler ve kütüb-hâne ve tekke ta'mîrâtına ve bir hisse-

si medrese-i mezkûr ta'mîrine ve bir hissesi türbe-i merkûmenin rugan-ı zeyt ve levâzımât-ı sâ'ire-i merkûmesi masârifına ve bir hissesi müderris ve hâfız-ı kütüb vazîfesine ve bir hissenin üç humsu türbedâr ve mü'ezzin efendiye ve iki humsu imâm Efendi vazîfesine zamm oluna ve birde zikr olunan mahallerin ta' mîrât ve termîmâtı beher sene siyâk-ı vâhid üzre olma-yacağından ta'mîrâtı mezkûre için ber-minvâl-i meşrûh tahsîs olunan mebâligden kangı senelelerde fazla akçe kalur ise bâ-ma'rifet-i şer'i şerîf ve mütevellî yediyle rehn-i kavî ve kefil-i melî ahz olunarak ol akçe kezâlik bâ-yed-i mütevellî istîrâh olunarak hâsıl olan ribh ya'nî zikr olunan mahallerden kangısının ta'mîrine muhassas akçenin ribhî ise ana ilave olunarak ol mahallin külliyyetlü ta'mîri iktizâ edüb de senevî muhassas olan akçe kifâyet itmediği sûrette ol ribhdan hâsıl olacak akçe dahi sarf olunarak ta'mîr ve termîm oluna..."

Belge No:8

Hacı İbrahim Ağa ibni Ali'ye âid 5 Cemâziye'l-evvel 1119 H. (26 Temmuz 1707 M.) tarihli vakfiye⁸ nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"Bütün ziyâde-i galle-i mezbûreden her ne hâsıl olup kasaba-i mezbûrede hâkimü's-şer' olan efendiler hazerâtı re'yleri ve mütevellî ve ma'rifet-i nâzır-ı vakf-ı mezbûr ile bezzâzistanda vaz' olunan sandukda hıfz olunup lede'l-iktizâ çeşme-i mezkûrenin ta'mîr ve meremmâtına re'y-i hâkimü's-şer' ile sarf oluna..."

Belge No:9

İstanbul'da Reisül-küttâb İsmail Efendi ibni Ali Ağa'ya âid 23 Zilhicce 1148 H. (25 Nisan 1736 M.) tarihli vakfiye⁹'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...ve yine her ne zamân fazla-i mezkûre beşyüz kuruşa bâliğ ola ta'mîrât-ı kesîr(e) vukûunda ta'mîrâtı sarf olunup ta'mîrât-ı külliye zuhûr etmediği sûrette fazla-i merkûmenin nisfı minvâl-i muharrer üzre ahâlî-i Haremeyni's-şerîfeyne irsâl ve nisf-ı âheri yed-i mütevellîde ibkâ ve hıfz oluna..."

Belge No:10

Şeyhül-İslâm Feyzullah Efendi'nin oğlu Şeyhül-İslâm Mustafa Efendi'ye âid 15 Şaban 1155 H.(5 Ekim 1742 M.) tarihli vakfiye¹⁰'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümleri şöyledir:

6. VGM, VKA, Defter no:576 (7/1), s.23-28, sıra 14.
7. VGM, VKA, Defter no:604, s.205-206, sıra.226 (300) ve Defter no:607, s.74, sıra, 95 (115).
8. VGM, VKA, Defter no:734, varak, 95, sıra 104
9. VGM, VKA, Defter no 735/2, s.199-202, sıra.96
10. VGM, VKA, Defter no.737, s.25-32, sıra.18

"...ve hırfetinde mâhir bir kimesne mücellid-i kütüb olup, medrese-i celile-i mezbûre kurbünde kâ'in kütüb-hânedede mevcûde olan kütüb-i nakliyye-i mevkûfeyi lede'l-hâce ta'mîr ve termîmi mukâbelesinde kendüye yevmî beş akçe vazife i'tâ oluna..." aynı vakfiyede devamla:

"...ve Medîne-i Münnevvere şerreffe-hallâhu Te'âlâ ilâ yevmî'l-âhirede vâkî' medrese-i müessesenin hasbe'l-iktizâ ta'mîrine gallât-ı kurâ-i mezkûreden yevmî otuz üç akçe sarf oluna ve medine-i erzeni'r-Rûm'da vâkî' medrese-i münife ve câmi'i-i cedîd ta'mîrine yevmî on akçe sarf oluna ve Âsitâne-i der-sa'âdetde vâkî' medrese-i celile ve mekteb-i şerîf ve çeşme-i latîf ta'mîrine yevmî otuz dört akçe sarf oluna ve mekteb-i mezbûr hâcesine süknâsı meşrûat olmak üzere iştirâ olunacak menzîl ta'mîrine yevmî on akçe sarf oluna ve Serrâc-hâne mukâbilinde merhûm Hüseyin Paşa Medresesi kurbünde zikri sâbık müceddeden binâ olunan çeşme-i latîfenin ta'mîrine yevmî on akçe sarf oluna ve hâric-i sârda vâkî' gerek merhûm-ı müşârun-ileyhin ve gerek müvekkil-i mûmâileyh hazretlerinin râh-ı âb ve kanevâtı ta'mîrine yevmî yirmi akçe sarf oluna ve müceddeden mavzû'a-i eczâ-i şerîfe sandûkası ve çeşme taslarını ta'mîre yevmî üç akçe sarf oluna ve bi'l-cümle ta'mîrât-ı mezkûre için ta'yîn olunan yevmî yüz yirmi akçeye balığ olmağla hasbe'l-iktizâ ta'mîrâtı sarf olunan meblağ hîn-i muhâsebede mahsûb olup, mâ'adâsı yed-i mütevellide mahfûz olup zeyl-i defter-i muhâsebeyeye ketb ve tahrîr oluna.

Belge No: 11

İzmir'in Kasab Hızır Mahallesinde oturan Ahmed Ağa ibni Yusuf Çavuş kızı Hacı Mukaddese Hanım'a aid 20 Şevval 1139 H. (31 Mayıs 1727 M.) tarihli vakfiye¹¹ nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...ve zikr olunan odalar ve dükkânlar ve ders-hâne ve sebil-hânenin senevî iktizâ eden meremmâtlarına yevmî yedişer akçe yed-i mütevellîye idhâl olunup, hîn-i iktizâ ta'mîr oluna ve zikr olunan odalar ve dekâkin ve ders-hâne ve sebil-hâne bir tarîk ile bi'l-küllîyye münhedim olunup, müceddeden binâyı muhtâc ve vakf-ı mezkûrda müsâ'ade bulunmaz ise mütevellî bulunan âher kimesneden istidâne ve istirbâh edüp müceddeden binâ eyleyüp edâ-i deyn olana değin rakabe oluna..."

Belge No: 12

Mustafa Paşa ibni Mehmed Bey'e aid Evâsıt-ı Cemâziye'l-evvel 1136 H. (30 Ocak 1724 M.) tarihli vakfiye¹² nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...şöyle şart eyledim ki, bi-avni kerîm-i bî-minnet mütereffil-i hulel-i sihhat ve sâhib-i

zeyl-i afiyet oldukça menzileyn-i mezbûreynde kendim sâkin olam. Bi-emri'llâhi Te'âlâ kazâ-i Nahb ve likâ-i Rabb eylediğimde evlâdım ve evlâd-ı evlâdım ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdım batnen ba'de batnin, karnen ba'de karnin zûkur ve inâs ale's-seviyye sâkin olup ta'mîr ve termîmi men lehû's-süknâ üzerine ola. Eğer ta'mîrden ibâ ederse yed-i mütevellî ile icâr olunup, icâresinden ta'mîr ve termîm oluna..."

Belge No:13

Defter-dâr-ı Şikk-ı Evvel Âtîf Mustafa Efendi'ye âid 25 Muharrem 1153 H. (12 Nisan 1740 M.) tarihli vakfiye¹³ nin kitap onarımı ile ilgili bölümü şöyledir.

"...mütevellî-i vakf olan kimesne kütüb-i mezkûreyi hıfz u hırâset ve ta'mîrâtını galle-i vakfımdan ede ve kütüb-i mevkûfem hizâne-i kütübüm olan mahalden bir ferd için ihrâca cevâz vermeye..."

Belge No:14

Hacı Ali Bey İbni Mustafa Bey'e âid 10 Şevval 1140 H. (28 Nisan 1729 M.) tarihli vakfiye¹⁴ nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...ve gallâtıdan fazla kalan meblağdan vakf eylediğim hân ve hamâm ve dekâkin ve âsiyâblar ve bahçe ve hâne ve çiftliklerin ve arkların ve su yolunun ve cevâmî' ve medrese ve mu'allim-hânelerin ta'mîre muhtâc olan mahalleri ta'mîrine sarf ve harc olduktan sonra fazla kalan meblağı ben hayâtıda oldukça ahz u kabz eyleyim..."

Belge No: 15

Rakka Vâlisi Süleyman Paşa'ya âid 9 Zil-kade 1139 H. (17 Haziran 1707 M.) tarihli vakfiye¹⁵ nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...şöyle şart eyledi ki, akârât-ı mezkûreden câmi'i-i şerîf-i mezkûr ve medrese ve mu'allim-hânenin mühim ve muktezâ olan ta'mîrât ve binâsı mer'î olunup ba'du câmi'i-i mezkûr ve medrese ve mu'allim-hâne şurutum bu vechiledir ki..."

Belge No:16

Mısır Kadısı Veliyyüddin Efendi'nin pederi Hacı Mustafa Ağa'ya âid 15 Cemâziye'l-âhir 1133 H. (2 Nisan 1721 M.) tarihli vakfiye¹⁶ nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

11. VGM, VKA, Defter No: 735/2, s.102-103, sıra 43
12. VGM, VKA, Defter no:735/2, s.115-116, sıra 47
13. VGM, VKA, Defter no:735/2, s.241-250, sıra 117
14. VGM, VKA, Defter no: 735/2, s.60-63, sıra 28.
15. VGM, VKA, Defter no:735/2, s.29-36, sıra 15
16. VGM, VKA, Defter no: 736, s.55-58, sıra, 19

"... hâsıla olan mu'accele ve mü'eccele masârif-i mu'ayyeneden fazlasının nisfı yed-i mütevellide hıfz olunup, çeşme yolları ve medresenin iktizâ eden ta'mir ve termimi olunduktan sonra fazlasıyla münâsib akâr iştirâ olunup vakfıma zamm oluna..."

Aynı defterin 59-61. sayfalarında kayıtlı ve aynı kişiye âid 25 Muharrem 1145 H. (8 Temmuz 1732 M.) tarihli vakfiyede:

"...İcâr olunup bi-fadli'llâhi te'âlâ hâsıl olan nemâsından vakf-ı mezbûrumun bekâsı için beher sene bostân-ı mezbûr kapıları ve dolâb ve sâ'ir ta'miri muktazî olan mahalleri ve çeşme ve su yolları ve çeşmeteyn mabeyninde vâki' su yolu mürûr eden tarik-i âmmin kaldırımları ve mescid-i şerif lede'l-iktizâ ta'mir ve meremmet olunup..."

Belge No:17

Çıldır Vâlisi Yusuf Paşa ibni İshak Paşa'ya âid 1 Muharrem 1153 H. (19 Mart 1740 M.) tarihli vakfiye¹⁷ nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...ve mürûr-ı eyyâm ile evkâf-ı mezkûrun iktizâ eden ta'mirâtına mütevellî yedinde fazla bulunan akçe vefâ eylemez ise, cümlesinin vazifesine göre ta'mirât masrafı alâ vechi's-seviyye herkesden kat' ve ta'mirâta sarf oluna. Lâkin bu makule ta'mirât inâyet-i Hakk ile her bâr iktizâ eylemez. Ahyânen lâzım oldukça böylece amel oluna. Lâkin bu husûsu mütevellî olanlar vesile-i tamâ'dârende edinüp bilâ mucibi's-şer' ehl-i vazâ'ife gadr ve ihânet kasdında olmayalar..."

Belge No:18

Hacı Ali Efendi ibni Mehmed Ağa'ya âid Evâ'il-i Zi'l-ka'de 1114 H. (13 Mart 1703 M.) tarihli vakfiye¹⁸ nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...ve mârru'z-zikr mu'allim-hâne ile hamâm-ı mezbûrun cemî'i ta'mir ve termimi ve masârif-i mesfûre ve vazâyif-i mezkûreden fazla, benden sonra olan mütevellî yedinde galle bulunmaz ise masârif-i mezkûre üzerine takdîm oluna. Mürûr-ı eyyâm ve kürûr-ı a'vâm ile vakf-ı mezbûre noksan târî olursa masârif-i mezkûre ma'rifet-i şer'ile rakabe olunup ba'de't-tekmil üslûb-ı mezkûr üzre amel oluna..."

Belge No:19

Edirne'de Bostancıbaşı Sinan Paşa ibni Ahmed Ağa'ya âid Evâ'il-i Rebî'u'l-evvel 1086 H. (2 Mayıs 1675 M.) tarihli vakfiye¹⁹ nin vakıf emvalin eksilmesi halinde, geliriyle eksilenin tamamlanması suretiyle vakıf varlığının korunması ile ilgili bölümü şöyledir:

"...ve eğer utekâ neubetlerinde veyahut anlardan sonra her ne zaman ki, asl-ı mâl-i

vakfa bir zarar ve noksan terettüb edüp mâl-i yedek dahi vefâ etmez ise cümle evkâfının mahsûl ve icârât ve erbâhından asıl mâl tekmil olunup asıl mâl tekmil olunmadıkça utekâya ve eulâd-ı utekâyâ ve ferrâşlara bir nesne verilmeye asıl mâl tekmil olundukda yine şürût-ı mâziye kemâ kân ri'âyet oluna..."

Belge No:20

Hacı Mehmed Ağa İbni Seyyid Ahmed'e âid Evâsit-ı Rebî'u'l-âhir 1157 H. (28 Mayıs 1744 M.) tarihli vakfiye²⁰ nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümleri şöyledir:

"...vefâtından sonra sâlifü'z-zikr câmi-i şerifin vâ'izi ve medrese-i latîfenin müderrisi olan faziletli diyânetli Efendiler ittîfâk ve ittîhâd birle evkâf-ı mezkûrenin nâzırı olup, câmi-i şerifi ve medrese-i latîfe hucurâtını ve hân-ı mezkûru ve su yollarını ve havuz-ı merkûmu ve köşkü dâ'imâ nezâret edüp ta'mir ve termim iktizâ eden mevzi'lerini mütevellî olan kimesneye ta'mir ve termim etdirmeleriyle imâret-i vakfı sâ'î olup irâd-ı vakfdan her biri yevmî beşer akçe nezâret vazifesine dahi mutasarrıf ola ve sâlifü'z-zikr çeşmelerin ve havuzun sularına ve südür eylediği üç göz kuyulara ve suyun mecra'larına Atça karyesi ahâlisi bi'l-cümle nâzır olup, hasbeten li'llâhi te'âlâ nezâret ve imârete ve devâmen icrâsına sâ'î olalar..."

Daha sonra aynı vakfiyenin devamında yine onarım ve restorasyonla ilgili olarak şu cümlelere yer verilmektedir:

"...ve şöyle şart eyledim ki, sâlifü'l-beyân câmi-i şerif ve medrese-i latîfe ve beş adet çeşmeler ve üç göz su kuyuları ve mecra'ları ve sebze bahçesinin duvarları ve derûnunda olan havuz ve köşk ve damlar mürûr-ı eyyâm ve kürûr-ı a'vâm ile harâba müşrif olup küllen ve ba'zan ta'mir ve termim iktizâ eyledikde nâzırân-ı mûmâ-ileyhimânın nezâret ve ma'rifetleriyle mütevellî olan kimesne vakf-ı mezkûrun izdiyâdından kemâ-kân vakıf olmak üzere ta'mir ve termim edüp ehl-i vazâ'ifin vazîfeleri terkiye ve tenkîs olunmaya ve dahi şöyle şart eyledim ki, mürûr-ı ezmân ve kürûr-ı evân ile vakf-ı mezkûrun müstegâllâtından olan hân-ı mezkûre dahi za'f târî olup ta'mir ve termime ve müceddeden binâyâ muhtâc oldukda hâkim-i müşarunileyh ma'rifetiyle istikrâz ve istidâne ile bi-eyyi vechin kân kemâ fi'l-evvel vakıf için tecdid-i binâ ve mütevellî-i vakfın, masrûfu her neye bâli'ğ olursa izdiyâd-ı vakf-ı mezbûrdan edâ olunup, erbâb-ı vazâ'ifin vazîfeleri tenkis olunmaya..."

17. VGM, VKA, Defter No: 736, s.163-165, sıra. 78

18. VGM, VKA, Defter no: 734, s.36-38, sıra. 47.

19. VGM, VKA, Defter no: 734, s.56-59, sıra 66

20. VGM, VKA, Defter no: 737, s.139-148, sıra 56.

Belge No:21

Osman Ağa ibni Ahmed'e âid 15 Cemâziye'l-evvel 1133 H. (3 Mart 1721 M.) tarihli vakfiye²¹'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...ve vezâ'if-i mezbûreden bâki kalan galle ve icâreden medrese-i mezbûrenin ve karşusunda vâkı'a dört bâb kenîfin ve musluğun ve sâlifü'z-zikr alaybey Câmî-i şerifinin kenîfinin ta'miri iktizâ eden mahalleri ve evkâfından olan sâ'ir dekâkin ve musakkafât ve akârın ta'mir ve termimine sarf oluna ve bâki kalan gallât masârif iktizâ etmediği vakitte cem' ve mütevellî yedinde hıfz olunup iktizâ etdikçe sarf oluna..."

Belge No:22

Hacı Ahmed Ağa ibni Hacı Mehmed Ağa'ya âid 12 Rebîu'l-evvel 1167 H. (28 Aralık 1753 M.) tarihli vakfiye²²'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...Şöyle şart eyledim ki, dekâkin-i mezkûre ecr-i misilleriyle âhere icâr olunup, hâsıl olan icârâtdan sâlifü'z-zikr kenîflere icrâ olunan suyun meremmetine yevmî beş akçe verile ve kenîfleri tathir eden kimesneye yevmî altı akçe verile ve vakf-ı mezkûrma mütevellî olanlara yevmî üç akçe verile ve icârât-ı mezkûreden ta'yîn olunan vazâ'ifden bâki izdiyâdı yed-i mütevellî ile hıfz olunup mürûr-ı eyyâm ve kürûr-ı a'vâm ile iyâzen bi'llâhi te'âlâ tarîk-i uyûna ve dekâkin-i mezkûre ve kenîflere inhidâm vâkı' oldukda rakabesine sarf oluna..."

Belge No: 23

Yeğen Ali Paşa'ya âid 13 Zî'l-kâde 1166 H. (31 Ağustos 1753 M.) tarihli vakfiye²³'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...şöyle şart eyledim ki, değirmen-i mezkûrun suyunun mecra'ları ve olukları ve taşları ta'mir ve tecdid iktizâ eyledikçe irâd-ı vakıfdan tamir ve termim idüp ihmâl ve mûsâmaha itmeyüp vakfiye-i ma'mûlün bihâmda tasrîh olunan şûrûta muhâlif hareket etmeyeler..."

Belge No: 24

Hacı Ahmed Ağa ibni Süleyman Efendi'ye âid 23 Muharrem 1160 H. (24 Ocak 1747 M.) tarihli vakfiye²⁴'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...ve sâlifü'z-zikr Alihan Efendi ve Ahmed Efendi ve Hamza Beşe ve sûhte El-Hâc Mustafa ve Turunçlu Câmî-i şeriflerine vâkı' müceddeden binâ eylediğim beş adet minâre-i şerifelerin dahi mürûr-ı eyyâm ile ta'mir ve termimi iktizâ etdikde vakf-ı mezkûr malından ta'mir ve termim oluna..."

Belge No: 25

Hasan Paşa ibni Abdulhayy'e âid Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 914 H. (12 Eylül 1508 M.) tarihli Arapça vakfiye²⁵'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümünün çevirisi şöyledir:

"...yapı işlerinde becerikli bir adamı, sözü geçen câmi ve imâretle onlara tâbi' olan yerlerden onarıma muhtaç olanları onarmak için tayin edilmesini, mütevellî ve nazırın marifetiyle onarıma muhtaç olanı geciktirmek ve ihmâl etmeksizin onarmasını ve kendisine hergün üç dirhem ücret verilmesini şart etti..."

Belge No: 26

Bayramiç'in Çarşı Mahallesi sâkinlerinden Hacı Ahmed Ağa İbni Ramazan'a âid 13 Muharrem 1163 H.(12 Aralık 1749 M.) tarihli vakfiye²⁶'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümleri şöyledir:

"...Kasaba-ı Bayramiç Sûkunda vâkı' merhûm el-Hâc Murad nâm sâhibu'l-hayrât binâ eylediği mes-cid-i şerif mürûr-ı eyyâm ve kürûr-ı sinîn ü a'vâm ile bi'l-küllîyye harâb ve mâ'il ile't-tûrâb olup derûnunda dahi edâ-i salavât mümkün olmayup, hâli ve mu'attal ve kadimden vakfı olan sūk-ı mezbûrede vâkı' bir bâb berber dükkânı ile altı adet pabuçcu dükkânlarının senevî hâsıl olan icâreleri ancak yirmidört kuruşa bâliğ olmayup, dekâkin-i merkûme dahi harab ve müceddeden binâ ve ta'mire eşedd-i ihtiyâc muhtâc olup ve kezâlik nukûd-ı mevkûfesi olan seksen kuruş ve Kanlıobalı Abdurrahman Beşe'nin vakfı olan yüz kuruş ve Bakkâl el-Hâc Ahmed'in vakfı olan onüç kuruşun dahi beher senede hâsıl bâ nemâsından dahi binâ ve ta'mir-i mescid ve dekâkin bir vechle mümkün olmadığını kibel-i şer'i kavimden keşf ve mi'mârân ve sâ'ir ebniye ahvaline vukûf-ı tâmları olan ittifâk-ı müsliminin tahmîn-i sahîh ile haber virdiklerinden sonra bâ-ma'rifet-i şer'i kavim ben dahi mescid-i şerifi müceddeden binâ ve ta'mir ve bir ma'bed-i latîf ve câmi-i şerif idüp..." şeklindeki onarım ve restorasyonla ilgili açıklamalardan sonra belirtilen amaçla vakfettiği dört yüz kuruş para ile yer ve miktarı belirtilen taşınmazlar zikredildikten sonra devamla şu cümlelere yer verilmektedir:

"...ve câmi-i şerifin ve evkâfının iktizâ eden ta'mir ve termim ve ferş-i câmi' için galle-i vakıfdan yevmî üç akçe yed-i mütevellide hıfz olunup ta'mir ve ferş iktizâ eyledikde mütevellî sarf eyleye..."

21. VGM, VKA, Defter no: 734, s.123-124, sıra 131.

22. VGM, VKA, Defter No: 738, s.166, sıra 93.

23. VGM, VKA, Defter no: 739, s.29, sıra 12.

24. VGM, VKA, Defter no: 738, s.124-127, sıra 75.

25. VGM, VKA, Defter no: 734, s.114-118, sıra 124.

26. VGM, VKA, Defter no: 737, s.42-43, sıra 23.

Belge No: 27

Eski Rakka Valisi Ahmed Paşa'ya âid Evâil-i Şaban 1153 H. (16 Ekim 1740 M.) tarihli vakfiye²⁷ de vakıf eserlerin onarımı ile görevlendirilmesi istenilen mimar hakkında şöyle denilmektedir:

"...ve yevmî on Osmânî akçe vazife ile evkâf-ı mezkûreye san'atında mâhir bir mi'mâr nasb olunup ba'de edâ-i hizmet vazîfesi verile..."

Aynı vakfiyede câmi ve medresenin onarım ve restorasyonu ile ilgili olarak şu cümlelere yer verilmektedir:

"...ve medrese-i şerife ve câmi-i latîfin ma'âza'llah harâba müşrif olmağa ihtimâli olup ta'mîr iktizâ eddikde ziyâde-i vakf ihâta etmediği sûretde ehl-i vazâ'îfin vazîfeleri ve galle-i vakfa müstahik olanların kat'an vazife ve hiseleri verilmeyüp murâkabe edüp câmi' ve medresenin ta'mîrâtına sarf oluna ve evkâfdan harâba müşrif olanların ta'mîrâtına izdiyâd-ı vakf sarf olunup iktifâ etmediği hâlde murâkabe olunmayup izdiyâd-ı vakfın bir senesi ve iki senelerinin ziyâdesi sarf ve ta'mîr olunup ehl-i vazâ'îfin vazîfelerine ve masâriflerine kesr getirilmeye..."

Vakfiyenin daha sonraki bölümlerinde çeşme onarımı ile ilgili olarak şöyle denilmektedir:

"...ve hâlen ta'mîr etdiğim derûn-ı şehride Pedik Meydânında bir çeşme ve Kutbiddin Mescidinde bir çeşme ve müceddeden binâ eylediğim hammâmlar muttasılnda bir çeşme ve Kerez Mescid-i şerifinde bir çeşme ve Koyuncu Pazarı hâricinde Şerekci-zâde hânesine muttasıl bir çeşme cem'an beş adet çeşmelerin ve su yollarının ta'mîrâtının tamâmen masârıfı dahi galle-i vakfdan sarf oluna ve mukaddemen Hüseyin Paşa ile ber-vech-i munâsefe iştirâken binâ etdiğim haffaf-hâne muttasılnda bir çeşmenin ve koyun pazarında vâki' bir çeşme ve iki çeşmelerin dahi su yollarını ve ta'mîrâtının nısf masârıfı dahi yine galle-i vakfdan verile..."

Belge No: 28

Ali Ağa'nın Galata dışındaki Saray-ı Humayun yakınında tamir eylediği çeşmeyle ilgili 3 Şevval 1145 H. (2 Aralık 1741 M.) tarihli vakfiye²⁸ nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...şöyle şart ve ta'yîn eyledim ki, menzil-i mezbûr icâre-i mu'tade ile icâr olunup, hâsıl olan galle ve nemâsından sâlifü'z-zikr çeşmeye müceddeden bir tas alınıp vaz' oluna ve tas-ı mezbûr için bir mütedeyyin adam hâfız-ı tas ta'yîn oluna ve hizmeti mukâbelesinde yevmî iki akçe vazîfe verile ve galle-i vakf-ı mezbûrun fazlası yed-i mütevellide hıfz olunup iktizâ eddikçe çeşme-i şerifin ve su yollarının ta'mîr ve termîmine sarf oluna..."

Belge No: 29

Tire'nin Murtaza Mahallesi sakinlerir.den Karapınarlı Hacı Süleyman Ağa ibni Ebubekir'e ait 15 Cemâziye'l-evvel 1156 H. (26 Haziran 1743 M.) tarihli vakfiye²⁹ nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...ve eski musallâda vâki' müceddeden binâ ve ihyâ eylediğim kabristanın mürûr-ı eyyâm ve kürûr-ı a'vâm ile divârları harâb olduğunda ta'mîri için beher yevm ikişer akçe verile ve ta'mîr için gerek sâlifü'z-zikr su mecrâ'larına ve gerek kabristan divârlarına şart ve ta'yîn eylediğim ikişer akçe yed-i mütevellide iddiâr olunup hîn-i iktizâda sarf oluna..."

Belge No: 30

Hacı Mehmed Ağa ibni Muslu Ağa'ya ait Gurre-i Cemâziye'l-âhir 1155 H. (21 Temmuz 1742 M.) tarihli vakfiye³⁰ nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...ve zikr olunan Çerkuna karyesinde vâki' câmi' ve mekteb ve iki aded çeşme ve iki aded cisr ve Rodoscuk kazâsına ve termiye karyesinde binâ eylediğim iki aded çeşmelerin dahi beher sene iktizâ eden ta'mîrâtı alâ vec-hi't-taharrî taraf-ı vakfdan rû'yet olunup isrâf ve izâ'ından ihtirâz oluna ve vazâ'îf ve ta'mîrât cümleden mukaddem olup..."

Belge No:31

Harameyn-i Şerifeyn Muhâsebesi Başhalife-si İbrahim Efendi'nin yaptığı çeşmeye ait Gurre-i Muharrem 1150 H. (18 Nisan 1737 M.) tarihli vakfiye³¹ nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...ve çeşme-i mezbûrun su yollarının ta'mîr ve termîmi iktizâ eddikde hâric-i sûrda menba'ından Köprülü su yoluna ilhak olduğu mahalle gelince ve dâhil-i sûrda Alçıhanı kurbünde Köprülü musluğundan çeşmeye gelince iki bin akçeye varınca mütevellî-i vakf kendi re'yile ta'mîr ve masârıf-ı vakfa mahsûb edüp mürûr-ı ezmân ile ta'mîr-i küllisi iktizâ eder ise nâzır-ı vakf izniyle ve ma'rifet-i hâkimü's-şer' ile keşf ve mu'âyene ve kibel-i şer'den ba'de'l-izn ta'mîre mübâşeret oluna..."

Belge No:32

Büyük Ayasofya Birinci Kâtibi Mehmed Efendi ibni Mustafa Efendi'ye ait 20 Rebiul-âhir 1147 H. (10 Eylül 1734 M.) tarihli vakfiye³² nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

27. VGM, VKA, Defter no: 737, s.207-215, sıra 82.
28. VGM, VKA, Defter no: 735/2, s.55, sıra 78.
29. VGM, VKA, Defter No: 737, s.149-151, sıra 57
30. VGM, VKA, Defter no: 737, s. 53-56, sıra 28.
31. VGM, VKA, Defter no: 736, s.45-49, sıra 16.
32. VGM, VKA, Defter no:735/2, s.195-198, 95

"...İcârât-ı mezkûreden bâkî kalan yevmî yedi akçe yed-i mütevellide cem' ve hıfz olunup İstanbul'da ve Rumeli Hisarında vâkî' mârru'z-zikr çeşmelerin su yollarında ta'mîr ve meremmet iktizâ etdikçe izn-i şer'le harc ve sarf oluna ve dahi şöyle şart eyledim ki mârru'z-zikr Mesih Paşa-yı Atık Mahallesinde olan menzil-i mezkûr ve Rumeli Hisarında vâkî' yalı ve bahçe icâre-i mu'accele ve mü'eccele ile âhare icâr olundukda mu'accelelerinden hâsıl meblağın beşyüz kuruşu yed-i mütevellide hıfz olunup iktizâ eyledikde mârru'z-zikr çeşmelerin su yolları ta'mîr ve meremmetine izn-i şer' ile harc ve sarf olunup bâkî kalan mu'accele ile vakfıma nâfi' akârât iştirâ ve vakfıma zamm ve ilhak oluna..."

Belge No: 33

Hacı Mehmed Efendi ibni Veliyyüddin'e ait Gurre-i Ramazan 1117 H. (22 Aralık 1705 M.) tarihli vakfiye³³'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...ve Üsküdar'da vâkî' Hâce Hâtun Mahallesinde bi-vechillâhi te'âlâ müceddeden binâ ve ihyâ ve icrâ eylediğim çeşme su yoluna bir ehil kimesne râh-ı âbî olup yevmî iki akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve iktizâ etdikçe su yolları mâl-ı vakf ile ta'mîr ve meremmet olunup kezâlik zikri mürûr eden Alasonya kasabasında iki mahalde binâ ve ihyâ ve icrâ eylediğim çeşmelere kasaba-i mezbûre ahâlisinden bir kimesne yevmî iki akçe vazîfe ile nâzir olup, çeşmeler ve su yolları meremmet iktizâ etdikçe mütevellî-i vakfa il'âm edüp, vakf-ı mezbûrdan ta'mîr ve meremmet ideler..."

Belge No: 34

Mustafa Ağa ibni Hüseyin Ağa'ya ait Zi'l-ka'de 1088 H. (Aralık 1677 M.) tarihli vakfiye³⁴'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...hâsıl olan icâresinden yevmî on akçe olmak üzere senede 3600 akçesi yed-i mütevellide mazbûta olup, mahmiye-i merkûmede Nevbahar Mahallesinde vâkî' menzile muttasıl müceddeden binâ ve vakf eylediğim çeşmeye iskâ-i müslimîn için kanevât-ı memlûke ile cârî bir masura suyumun su yolları ile mahmiye-i mezbûrede fenâyî çeşmesine icrâ eylediğim rub' masura su ve Macuncu Kâsım Câmî-i şerifi haremde vâkî' musluklara cem'at-ı müslimîne vudû' için icrâ eylediğim rub' masura su yolları ve zikr olunan Macuncu Kâsım câmî'i divârında kezâlik iskâ-i müslimîn için müceddeden binâ ve vakf ve rub' masura su icrâ eylediğim çeşmenin su yolları ve bahçe-i merkûme hâricinde vâkî' suyun başından hadîka-i merkûmeden zikr olunan çeşmeler ve musluğun su yolları ve kanevâtının lede'l-iktizâ müceddeden binâ ve meremmetle-

rine sarf oluna ve zikri mürûr iden suyun su yolcusuna yevmî beş akçe vazîfe verilüp ve senede 5040 akçesi yevmî ondört akçe olmak üzere yed-i mütevellide mazbûta olup bahçe-i merkûmenin lede'l-iktizâ divârları ve sâ'ir imâret ve meremmetine sarf oluna..."

Belge No: 35

Ebubekir Ağa ibni İbrahim'e aid Gurre-i Cemâziye'l-evvel-1132 H. (1 Mart 1720 M.) tarihli vakfiye³⁵'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümleri şöyledir:

"...ve hâsıl olan icâresinden yevmî beşer akçe çeşme-i mezkûrem senevî iktizâ eden ta'mîrât-ı cüz'iyyesi için yed-i mütevellide iddihâr ve hıfz olunup..."

Aynı vakfiyede devamla şu cümlelere yer verilmektedir.

"...ve eğer çeşme-i mezbûrem ve su yollarının küllî termimi zuhûr idüp bâlâda zikri sebke ettiği üzere ta'mîrât-ı cüz'iyyesi için ta'yin eylediğim yevmî beş akçe kâfi ve masârîf-i meremmete vâfi olmaz ise ber-vech-i sâbık vazîfe-i mersûmeden fazlasıyla emr-i termim ve ta'mîm itmâm..."

Belge No: 36

Hacı Süleyman Paşa'ya âid 7 muharrem 1157 H. (10 Şubat 1744 M.) tarihli vakfiye³⁶'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...ve Akpınar yolunda vâlid-i merhûm el-Hâc Ali Ağa'nın ta'mîr ve suyunu ica eylediği sâbıkan Dâru's-sa'âdeti's-şerife Ağası olan merhum Yusuf Ağa bia eylediği maslahat çeşmesi demekle ma'rûf çeşmenin ve Yahşi Fakih karyesi kurbünde yine vâlid-i merhûmun ta'mîr ve icrâi mâ eylediği Hâdim Ahmed Ağa çeşmesi demekle ma'rûf çeşmenin ve yine karye-i merkûrede vâlid-i merhûmun ta'mîr ettirdiği Hâdim Ahmed Ağa çeşmesi demekle ma'rûf âher çeşmenin ve Paşa mezarlığında nmehr-i Tunca kurbünde yine vâlid-i merhûmun ta'mîr ettirdiği âher çeşmenin ve yine vâlid-i merhûmun mahmiyye-i mezbûrede Emir Mescidi Mahallesinde ta'mîr ettirdiği sâbıkan Dâru's-sa'âdeti's-şerife Ağası Nezir Ağa çeşmesi demekle ma'rûf çeşmenin ve mahmiyye-i mezbûrede kayık cânibinde Arabacı Ahmed Mahallesinde Vâlidem merhûme el-Hâce Fâtıma Hatun'un müceddeden binâ ve vakf eylediği çukur çeşmenin ve Yıldırımada Nâ'ib Çelebi mahallesinde Kızıl Minare kurbünde yine vâlidem mezbûre el-Hâce Fâtıma Hatun'un binâ ve ta'mîr ettirdiği çeşmenin ve Yıldırım ta-

33. VGM, VKA, Defter no: 734, s.41-44 sıra 53

34. VGM, VKA, Defter no: 734, s. 73-74 sıra 83.

35. VGM, VKA, Defter no: 734, s.113-114, sıra 123

36. VGM, VKA, Defter no: 737, s.101-102, sıra 47

rafından vezir bahçesi hâricinde tarîk-i âmn üzerinde kayınpederim merhûm el-Hâc Süleyman Ağa'nın ta'mîr ettirdiği Kızıl Çeşme demekle ma'rûf çeşmenin ve Üsküdar Nâhiyesinde Doğanca karyesinde yine vâlid-i merhûmun ta'mîr eylediği çeşmenine ve Edirne'de Sultan Bâyezid kurbünde Nazar Baba tekyesi ittisalinde yine vâlid-i merhûmun ta'mîr eylediği çeşmenin ve zikr olunan çeşmelerin su yollarına ta'mîr ve termîmine harc ve sarf oluna..."

Belge No: 37

Sultan Mustafa'nın kızı Safiye Sultan'a âid 2 Zîl-kâ'de 1166 H. (20 Ağustos 1753 M.) tarihli vakfiye³⁷'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...Şöyle şart ve ta'yîn buyurdular ki, mahmiyye-i mezbûrede merhûm ve mağfûrun-leh Gâzî Sultan Süleyman Han Hazretlerinin türbe-i latîfelerinin cânib-i yesârında vâkî meydâna nâzır pencereler önünde olup bâtemessûk tasarruflarında olan makbere-i latîfe arsasını görüp gözetmek üzere Molla Osman bin Mehmed nâm kimesne bevvâb ve ferraş olup vakıfları fazlasından yevmî dört akçe vazifeye mutasarrıf olan ve mezbûr Molla Osman bilâveled fevt oldukda cihet-i merkûma müşârûn ileyh Sultan Süleymân Han türbe-i latîfinde türbe-dâr olanlardan müstahike olanın birine meşrûtiyyet üzere tevcih olunup mutasarrıf ola ve vakfiyyeleri derûnunda cihât husûsunda tastîr olunan şûrût bu cihetde dahi cârî ola. Zikr olunan makbere-i latîfenin etrâfında olan parmaklıkları ve tahtinde olan sedd divârları mürûr-ı eyyâm ile harâb oldukda bevvâb ve ferrâş olan kimesne nâzır-ı vakf ve mütevellîye haber verüp fazla -i vakflarından ma'rifet-i mütevellî ile ta'mîr ve termîm oluna..."

Belge No: 38

Hacı Saîd Efendi'ye âid 7 Şa'bân 1170 H. (16 Nisan 1757 M.) tarihli vakfiye³⁸'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...ve yevmî beşer akçeden senede onbeş kuruş ile musallâ etrâfında olan üç kıta mekâbir-i müsliminin divârları beher sene ta'mîr ve termîm oluna ve yevmî onar akçeden senede müctemi' olan otuz kuruş ile ekser-i evkâtda mürûr ve ubûr olunan büyük yolların ta'mîre muhtâc olan döşemeleri ta'mîr oluna..."

Belge No: 39

Mustafa Paşa ibni Hüseyin Ağa'ya âid 10 Muharrem 1093 H. (10 Ocak 1682 M.) tarihli vakfiye³⁹'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...ve icâre-i merkûmeden zikri mürûr iden kırkbir bölüğün cümle yoldaşlarına mütevellî-i vakf-ı mezbûr oda-i merkûmede haftada bir Cum'a günü pilav ve zerde tabh ettirüp ve oda-i merkûme ahâlisi ekl edeler ve

oda-i mezbûre ihtiyârlarından bir kimesne tekke-i merkûmeyi ücret-i merkûme ile müste'cir ve tekke-i merkûme ve evân-i merkûme bekçisi olup tekke-i merkûme ve eşyâ-i mezkûreyi zabt ve hıfz edüp lede'l-iktizâ ta'mîr ve meremmet ve kalayladup ve zâyi' olursa mâlından tazmîn eyleye..."

Belge No: 40

İstanbul'un Mahmud Paşa Mahallesiinde sâkin Hacı Ahmed Ağa ibni Veli ibni Durmuş'a âid 10 Receb 1121 H. (11 Eylül 1806 M.) tarihli vakfiye⁴⁰'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...ve zikri mürûr eden an bârların hâsıl olan icâresi ma'rifet-i mütevellî-i vakf-ı mezkûr ile zikri mürûr iden menzil ve mekteb ve an bârın ta'mîri iktizâ eden mahallerine sarf oluna..."

Belge No: 41

İstanbul'da İskender Paşa Mahallesi sâkinlerinden Hacı Ali Efendi ibni Mehmed Ağa'ya âid Evâsıt-ı Şevvâl 1112 H. (14 Mart 1701 M.) tarihli vakfiye⁴¹'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...fazla kalan icâreden odalar ta'mîrine harc ve sarf oluna ve mürûr-ı zamân ile vakfa noksan târî olursa mu'tâd üzere rakabe olunup yine ba'de'ttekmîl üslûb-ı sabık üzere amel oluna..."

Belge No: 42

İstanbul'da Seyyid Ömer Mahallesi'nde sâkin Hacı Ali Ağa ibni Hasan'a âid 21 Şevvâl 1154 H. (19 Kasım 1741 M.) tarihli vakfiye⁴²'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...ve galle-i mezbûreden yed-i mütevellîde beher sene on sekiz kuruş hıfz olunup, nisf-i çeşme-i mezbûrun su yolları ve nisf-i dahi kazâ-i mezbûre tâbî' Durşa nâm karye toprağında mukaddemen binâ eylediğim Balaban Köprüsü demekle ma'rûf köprü'nün iktizâ etdikte ta'mîr ve termîmlerine harc ve sarf oluna..."

Belge No: 43

İstanbul'da Eğrikapı dışında Haramî Ahmed Paşa Zâviyesi Şeyhi Şeyh Mehmed Efendi ibni Ahmed'e âid Muharrem 1155 H. (Mart 1742 M.) tarihli vakfiye⁴³'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...ve yine su mahzen-i çeşmesine benim vaz'ım külle yevmin şûrb-i mâ-i nâs için tas asup ve kaldırmak için mahalleden bir kimes-

37. VGM, VKA, Defter no: 738, s.60-61, sıra 39

38. VGM, VKA, Defter no: 739, s.124-127 sıra 60

39. VGM, VKA, Defter no: 734, s.72-73, sıra 82

40. VGM, VKA, Defter no: 734, s.75-76, sıra 96

41. VGM, VKA, Defter no: 734, varak. 92, sıra 101

42. VGM, VKA, Defter no: 737, s.94-95, sıra-44

43. VGM, VKA, Defter no: 737, s.39-41, sıra 22

neye yevmî bir akçe verile ve mahalle-i mezbûrenin gasl-i meyyit için kazanı olma-
mağla kendi mâlından yedi vukiyye bir kazan
vakfetdim. Harâb oldukda çeşme tası ve kazan
vakfından ta'mîr oluna..."

Belge No: 44

İstanbul'da Abdulfettâh Efendi ibni
Hüsâmeddin Efendi'ye âid 17 Recep 1071 H. (8
Mart 1661 M.) tarihli vakfiye⁴⁴'nin onarım ve res-
torasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...mürûr-ı eyyâm ve kûrûr-ı a'vâm ile
menâzil ve dekâkin ta'mîr ve meremmete
muhtâc oldukda men lehu'n-nevbe mâlından
ta'mîr ve meremmet ede..."

Belge No: 45

Ali Efendi ibni Hüseyin Ağa'ya âid Evâsıt-ı
Receb 1108 H. (M.) tarihli vakfiye⁴⁵'nin onarım
ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...ve mekteb ve musluk ta'mîr ve
masârıfı için yevmî beş akçe sarf oluna ve zikr
olunan emlak ve akârâtın icârât ve gallâtından
ta'yin olunan vazâyıfden ziyâde şey cem' ve
hâsıl olursa re'y-i hâkimüş-şer' ve mürtezika
ma'rifetleriyle mütevellî yedinde zabt ve hıfz
oluna ve eğer noksan hâsıl olursa bi'l-cümle
mürtezika bi-kadri'l-hisas rakabe çeke ve eğer
mürûr-ı eyyâm ile akâr-ı mezbûr inhidâma
meyl ederse ta'mîrâtı muhtâc olan mevâzı'ı
ma'rifet-i şer' ile ba'de'l-keşf mütevellî yediyle
ta'mir olunup ta'cizden taharrî oluna ve eğer
bi'l-iktizâ ihyâ-yı vakf için deyn olunursa edâ-ı
deyn edince mütevellî ve mürtezika rakabe çe-
küp ba'de edâ'id-deyn herkes vazifesin ala..."

Belge No: 46

Damad İbrahim Paşa'nın Hazine-dârı Mus-
tafa Ağa'nın Gelibolu'daki vakfına âid 22 Zil-ka'de-
1141 H. (8 Mayıs 1729 M.) tarihli vakfiye⁴⁶'nin
onarım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...ve cemî-i evkâf-ı mezbûre imâret ve
meremmeti, vezâ'if-i mezkûre ve masârıf-ı
merkûmeye takdim oluna ve ta'mîr ve
termîmden ve şürût-ı mezkûre üzre masârıf-ı
lâzimesinden fazla kalur ise re'y-i hâkimüş-ş-
şer'îş-şerif ile ve ma'rifet-i nâzır-ı vakf ile
mütevelli bulunan kimesne vakf için akâra
tebdil eyleye..."

Belge No: 47

İstanbul'da Karabaş Ali Efendi Mahallesinde
sâkin olan Mehmed Efendi ibni İbrahim tarafından
kendi nefsinden asil ve annesi Ayşe Hatun binti
Hacı Kâsım bin Mustafa tarafından vekil olarak
kurulan vakfa âid 8 Rebî'ul-evvel 1153 H. (23
Mayıs 1743 M.) tarihli vakfiye⁴⁷'nin onarım ve
restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...şöyle şart eyledik ki, mahzen-i
merkûmda olan hisse-i merkûme ile menzil-i
mezbûrdan her biri icâre-i mu'accele ve beher
yevm birer akçe icâre-i mü'eccele ile âhere icâr

ve hâsıla olan gallâtından vilâyet-i Anadolu'da
Ürgüp kazasına tâbi' Kekzen karyesi'nde vâki'
babamız el-Hâc İbrahim Ağa'nın binâ eylediği
çeşmenin iktizâ eden meremmâtına ve medîne-i
Üsküdâr'da Bülbülderesinde vâki' makâbir-i
müsliminde medfûn ecdâd ve akrâbâımızın
ta'mîr-i kabirlerine harc ve sarf oluna..."

Belge No: 48

İstanbul Galata'da Emekyemez Mahallesi
sâkinlerinden Şeyh Hüseyin Efendi bin Murtaza'ya
âid 4 Şaban 1175 H. (17 Şubat 1762 M.) tarihli
vakfiye⁴⁸'nin onarım ve restorasyonla ilgili bölümü
şöyledir:

"...ve vakf-ı mezbûrumun gallesinden
yevmî iki akçe yed-i mütevellide hıfz olunup
mescid-i mezkûrun ve hân-ı merkûmun iktizâ
eden ta'mirine sarf oluna..."

Belge No: 49

Hacı Ebubekir b. Nuh'a âid 5 Recep 1173
H. (11 Şubat 1760 M.) tarihli vakfiye⁴⁹'nin ona-
rım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...senevî üç kuruş câmi-i-i şerifin
hâsseten sathı ta'miri için işbu mârru'z-zikr beş
bâb dekâkinim yed-i mütevellî ile termîm ve
ta'mir olunup harc ve sarf oluna. Vefâ etmezse
mahallinde cümleten rakabe oluna..."

Belge No: 50

Pertev Paşa'ya âid Evâil-i Muharrem 980
H. (19 Mayıs 1572 M.) tarihli vakfiye⁵⁰'nin ona-
rım ve restorasyonla ilgili bölümü şöyledir:

"...ve vâkıf-ı za'if ve müsebbil-i nahif dahi
şart eyledi ki, mârru'z-zikr olan ebniye ve
masârıf-ı sâbika bi'l-cümle icrâ olunup ve re's-i
mâl olan kırk bin florinin takallübât-ı eyyâm
ve a'vâm sebebi ile olan noksanı tekmi'l olunup
zikr olunan kırk bin florinin noksanı olmayı-
cak bu cümleden bâki kalan zevâ'idden her ne
zâhir ve bâhir olursa zikr olunan zevâ'id dahi
hâlî ve mu'attal konulmayup akâra mütevellisi
kimesne emlak ve akâr meremmâtı
mühimmâtiyün mu'amelât-ı şer'iyye ve
mürâbahât-ı mer'iyye ile istiglâl ve istirbâh
idüp evkâf hıfz eyleye ki emlak ve akâra ta'mir
ve termîm vâki' oldukda zevâ'id-i merkûmdan
tecdid ve ta'mir edeler ve illâ havâdis-i dehr-i
gaddâr ve nevâ'ib-i çarh-ı bi-karâr yetişüp ta'mir
ve tecdid zevâ'id-i evkâfdan olmağa mecâl ol-
madığı takdîrce yukarıda tilâveti şart olunan
eczâ-i şerifeden mâ'adâ cümle evkâf rakabe kı-
lınıp tecdid ve ta'mir takdim oluna..."

44. VGM, VKA, Defter no: 739, s.107, sıra 49.

45. VGM, VKA, Defter no: 735/2 s.18-19 sıra 9

46. VGM, VKA, Defter no: 735/2, s.76-79, sıra 33.

47. VGM, VKA, Defter no: 738, s.22, sıra 16

48. VGM, VKA, Defter no: 740, s.47, sıra 16

49. VGM, VKA, Defter No: 740, s.111-112, sıra 42

50. VGM, VKA, Defter No: 740, s.34.

Yukarda metnini verdiğimiz bazı belgelerin orjinalleri.

Belge: 3

ذکر اولنان دکرمان مبالغه و باغچه کردن ما بعد اوقات در بیکار معروف مارال بیان ^{نفس} قطع
 باغچه بی متولی اولنلر هر سنه آخر متولی ايله آخر لاجا ابدی حاصل اولان اجاراتین اولانلر
 اولنان باغچه لک اقتضای بدین تعیناتی متولی بدیله کوروله فضلای می مجد دانا ایلدیکم
 مسجد مزبور که اقتضای بدین تعیناتی و لازم کلان مصارفانته صریح اولانلرین صکر مارال بیان
 کورمانه محله مرور لیجور مجد دانا واحداث ایلدیکم طریق حاصل هر سنه اقتضای بدین
 تعیناتی بد متولی ايله تغییر و ترمیم اولنه بعد ساکن اولانم منزلم قریب سنه مجد دانا ایلدیکم
 ایلدیکم جمعه نیک و جمعه مرقومده اجرا ایلدیکم ما، لکن زک راهی لیجور اقتضای لازم کلان
 تعینات و مصارف لازمه سنه بد متولی ايله صریح اولنه

Belge: 4

و دخی
 شوبک شرط ایلدیکم مارال ذکر و ده قریه سنه بنا واحداث ایلدیکم جامع شریف و مدرسه
 لطیفه و درسخانه و معلم خانه و مدرسه و مرمره ده رمضان باشا محترم بنا و احیا
 و احیا اولمیشی مدرسه و درسخانه و کتبخانه و شاد دوزان و جمال الدین محمد سنه
 بنا سنه شروع اولان معلم خانه مرور ابام و کوروراعوام ایلدیکم غراب شرق اولور
 تعمیر و ترمیم لری اقتضای بدین اذنیار و فخر و فخر و ترمیم اوله و اولر جامع شریف
 و سلف انکر مدرسه و معلم خانه لری بیکله غراب و مالک تراب اولور مجد دانا باشد
 احتیاج ایلدیکم اولور لر ایلدیکم متولی اولان کسته زای حاکم و ناظران موئی الهام
 نظار تدری و ساز مرتزقه ملک معرفت بدین مستغلات اوقاف سلف ایلانلر مجموع ایلدیکم
 ایلدیکم ناما و کاملا بنا و احیا ایلدیکم مصر و فی حوبه بالغ اولور ایلدیکم دفتر اولور
 اراد و فخر و کاما ادا اولمیشی ارباب و ظایفدن برکسته به اصل و قطعه بر اخی
 و بر حبه و طیفه و بر طیفه و دخی شوبک شرط ایلدیکم مرور ابام و کوروراعوام ایلدیکم اوقاف
 مذکور ملک مستغلاته دخی ضعف و حلاطاری اولور کلا و با بعضاً مجد دانا و تعمیر و ترمیم
 اقتضای ایلدیکم رفیه و وقف تقدیم اولونور حاکم مارال الهام معرفت مستغلات و باستانه
 ایلدیکم وجه کان کافی اولور وقف انجور تجدید بنا اولونور متولی و فخر و مصر و فی
 هر نه بالغ اولور سه اراد و فخر و کاما ادا اولمیشی مرتزقه لری و طیفه لری
 و بر طیفه

Belge: 37

شویله شرط و تعین بنوردیلر که محیة مزبور ده
 مرحوم و مغفور له غازی سلطان سلیمان خان حضرت لرنیک
 تربہ لطیفہ لرنیک جانب یسارنده واقع میدانہ ناظر بنجرم لراوکنده
 اولوب بایمستک بقصر فلرنده اولان مقبرہ لطیفہ بمعصده سنی کوروب
 کوزتمک اوزره ملا عثمان نام کسمنه بواب و فراش اولوب و قفاری
 فضله سندن یومی درت ایچده وظیفہ یه متصرف اوله و مزبور
 ملا عثمان بلا ولد فوت اولدقده جهت مرقومه مشار الیه
 سلطان سلیمان خان تربہ لطیفہ تربہ دار اولنلردن
 مستحق اولانک برینه مشروطیت اوزره توجیه اولنوب متصرف
 اوله و وقفیه لری دروتده جهات خصوصنده تسطیر اولنان
 شروط بوجهتده دخی جاری اوله ذکر اولنان مقبرہ لطیفہ نک
 اطرافده اولان بر مقلقلری و تحتده اولان سددیوار لری
 مرور ایام ایله خراب اولدقده بواب و فراش اولان کسمنه
 ناظر وقف و متولیه خبر و یروب فضله و قفلرندن معرفت
 متولی ایله تعمیر و ترمیم اولنه

Belge: 50

و واقف ضعیف و سفل
 ضعیف دافعی شرط ایله که مارالذکر اولان آنجه و حصارف سابقه بالجه
 اجزا اولنوب و راسی قال اولان قرق بیک فلورنیک تفلیسات ایام
 و اعوام سببی ایله اولان نقصانی تحمل اولنوب ذکر اولنان قرق بیک
 فلورنیک نقصانی اولمچق بوجله دن باقی قلات زواندن هرته ظاهر
 و باهر اولور سر ذکر اولنان زواندن دخی خالی و معطل قونلر معقاره
 متولیسلی اولان کسم املاک و عقار مرماقی مهاتی ایچون معاملات شریعه
 و مراعات مرعیه ایله استغلال و استریاع ایدون اوکات حفظ
 ایله که املاک و عقاره تعمیر و ترمیم واقع اولدقده زواندن مرقومدن
 بنجیدیر و تعمیر لری و الاحداث دهر خدار و نواب خرج بی قرار
 بنجیوب تعمیر و بنجیدیر زواندن اوقاف دن اولمغه مجال اولدغی تقدیرده
 یوقاروده تلاوتی شرط اولنان اجزا، شریفه دن ماعد جمله اوقاف
 رقبه قنوب بنجیدیر و تعمیر تقدیم اولنه